Ξαναγύρισε τὸ νόμισμα παστατεύοντας το χαϊδευτικά.

Ἀθάνατη δουλειά. Κυματισμοὶ στρογγυλεύουν κι ἁρμώνουνται οἱ γοφοί. Μὲ τί τέχνη λαφριὰ κι ἀλάθευτη σκαλισμένο προβάλλει τὸ μῆλο τοῦ γονάτου. Ὡς καὶ τὰ σταφύλια μοιάζουνε ζωντανά. Λὲς κι ἀνατριχιάζουν τὰ κουκούτσια μέσα στὴ μελισσιὰ φεγγεράδα.

— Καὶ γὼ πάλι χάνουμαι γιὰ κεῖνα τὰ μισοχαμόγελα μάτια τοῦ θεοῦ. Ὁ λαὸς φοβᾶται τοῦ ἀστρίτη τὸ μάτι. Μὰ ποιό φίδι, ποιά νεραϊδα πλανεφτικὴ μπορεῖ ν' ἀντικρύσῃ τοῦ Λυκίου τὴ μαγεία; Σὰν τὸν ἥλιο ποὺ ρουφᾷ τὴν αὐγερινὴ καταχνιὰ στὰ κορφοβούνια ἔτσι ἀποτραβοῦν τὰ μάτια του παραδομένη τὴν ψυχή μου.

— Εἶτανε μεγάλος θεός. Στὴν Ἀσία γεννήθηκε. Πέρα στὸν πολυγέλαδο κάμπο τῶν Πέντε Ποταμιῶνε. Ξεπετάχτηκε ἀπὸ τὴν ἱερὴ φλόγα τῆς πυροστιᾶς τὴν ὥρα ποὺ χύνουνε τὸ κρασὶ πάνω στὴ φωτιὰ θυσιάζοντας στοὺς θεούς. Σπίθα κι ἄγουρος μοῦστος. Καὶ σέρνοντας πίσωθέ του τὶς ξεστήθωτες Μιμαλλόνες καὶ τὶς μεθυσμένες τίγρες καὶ τ' ἀγριοκέρατα τραγιά, καταχτητὴς δυνάστεψε τὸν κόσμο. Ἄστατος καὶ κρυφόχαρος ἀνατάραξε μὲ θάματα καὶ χαλασμοὺς ρουμάνια καὶ θάλασσες καὶ χώρες βασιλικές. Ἔχω ξακουστὰ πὼς ἀκόμα ξακολουθεῖ τὸ νικηφόρο πέρασμά του μέσα στὰ μαῦρα δάση τοῦ Ρήνου καὶ τῶν Κελτῶν τὶς μαγεμένες ξαίθρες.

— Μακάρι νὰ ξαναγύριζε καμιὰ μέρα. Πολλὰ ἔχει νὰ σαρώσῃ, πολλὰ νὰ ρίξῃ στὴν ἀναγεννήτρα φωτιά.

Μείνανε στοχαστικοί. Κ' ἡ Σκλήραινα ψιθύρισε:

— Ποιός νὰ μὲ κοιταζῇ ἀπὸ πίσω, Ψελλέ; Νοιώθω ἕνα μάτι νὰ βαραίνῃ πάνω μου. Φοβοῦμαι νὰ τὸ ἀγναντέψω.

— Δὲ βλέπω κανένα. Πάνω ἀπὸ τὸ Ἅγιο Παλάτι χρυσοφεγγίζει ὁ τροῦλλος τῆς Ἁγιὰ Σοφιᾶς. Λὲς καὶ στέκεται σὰ μεγαλωμένη ἀντιφεγγιὰ τοῦ ἡλιοῦ ποὺ βασιλεύει. Οἱ ὀβελίσκοι τοῦ Ἱππόδρομου ξεπετιοῦνται σὰ φλογερὰ καρβούνια.

— Πιὸ ψηλά, πιὸ ψηλά.

— Ἄ, νά! Πέρα κεῖ στὸν Αὐγουσταιώνα. Πάνω στὴν κολώνα του ὁ Ἰουστινιανὸς καβαλλάρης. Πάντα συννεφιασμένος, πάντα χαλκοπρόσωπος.

— Αὐτός, αὐτός. Γιατὶ νὰ μὲ κοιτάζῃ μένα μὲ τέτοιαν ἀσαλεψιά; Κρυώνω, Ψελλέ. Πάμε πιὰ μέσα. Κιόλας ἄρχισαν τ' ἀστέρια νὰ ξεφέγγουνε σὰ χιονισμένες φυλλωσιές.

(Στἄλλο φύλλο τελιώνει)

ΕΡΜΟΝΑΣ

ΩΔΗ ΣΕ ΠΑΡΘΕΝΑ

Ἡ ἄνοιξη πέταξε
μὲ τ' ἄνθη, τὰ μύρα,
ξερόφυλλα γύρα
πικρὸ λὲν σκοπό·
ἡ ἄνοιξη πέταξε
χωρὶς κἂν νὰ μάσω
μιὰ βιόλα ἕνα ρόδο,
ἕνα ἄνθι ἁπαλό.

★

Θυμᾶμαι στοὺς κήπους
τὰ κρίνα, τὰ ρόδα,
θυμᾶμαι ποὶ εὐώδα
τὸ γιούλι τερπνά·
μακριὰ τὰ θωροῦσα
λαμπράδες να χύνουν·
μὰ ἐφώλιαζε θλίψη
Στὴν ἔρμη καρδιά

★

Σὰν κρύο ψθινόπωρο
στὴ θύρα μου διάβηκες,
μὲ πόνο ποῦ μ' ἄφηκες
εἶσαι ἡ ἄνοιξη, ἐσύ;
τῶν κρίνων τῶν κόκκινων
τὴ λάμψη ἐσὺ χύνεις
κι ἀρώματα δίνεις
στὴν ἄρρωστη αἴγή.

★

Στὰ δάση παγαίνεις
δεντρὰ νὰ ξυπνήσῃς;
τὴν πλάση νὰ ντύσῃς
μὲ ροῦχα ἀπ' ἄνθους;
μαζί σου θὰ τρέξω
ἄνθοὺς ν' ἀναστήσῃς
κ' ἐγὲ νὰ μὲ βρίσῃς
μὲ κρίνους ἀγνούς.

Ν' ΧΑΝΤΖΑΡΑΣ

Ο ΔΩΔΕΚΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΓΥΦΤΟΥ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

(Ἡ ἀρχή του στὸ περασμένο φύλλο)

Ἀπὸ τὴν ὥρα ποῦ μᾶς χτυπάει ἡ ἰδέα τοῦ ἔργου ὡς τὸν τελευταῖο του στίχο, βασίματα, πλουτίσματα, ἀλλαγές, χτενίσματα. Μὲ τὸ μεθύσι καὶ μὲ τὴν ὁρμὴ ἑνὸς ἔρωτα, ἡ ἥσυχη δουλειὰ καὶ ὑπομονετική, τὸ πάθος καὶ ἡ μελέτη, τὸ ὄνειρο καὶ τὸ βιβλίο, ταιριάζουνε γιὰ νὰ τὸ κάμουν τὸ ἔργο μας πιὸ ὄμορφο καὶ πιὸ ἄξιο πλάσμα. Τίποτε δὲ μᾶς φαίνεται πῶς δανειστήκαμε, μὰ καὶ τίποτε δὲ θὰ μπορούσαμε τὰ ποῦμε πῶς εἶναι δικό μας. Τὰ μέτρια κινδυνεύουν νὰ χαντακωθοῦν ἀπὸ τὸ θησαύρισμα τῶν ξένων ἰδεῶν· οἱ φτωχοὶ χάνονται ἀπὸ τὰ δανεικά, γιατὶ εἶν' ἀδύνατο νὰ τὰ ἐξοφλήσουν. Γιὰ τὸν τέχνίτη καὶ τὸ δάνεισμα εἶν' ἕνα ἀπὸ τὰ ὄργανα τῆς πρωτοτυπίας του. Ἀπὸ τὴν ὥρα ποῦ θὰ μποροῦσε κριτὴς νὰ μοῦ πῇ πὼς τὸ ποίημά μου εἶναι κατὶ πρωτάκουστο ποῦ δὲ θυμίζει τίποτε παρόμοιο, θὰ ὑποψιάζουμουν ἢ πῶς δὲν ἀξίζω ἐγὼ ἢ πῶς δὲν ἀξίζει ὁ κριτής μου. Οἱ φωνὲς ποῦ ἀπλώνονται βασταγεροὲς δὲν εἶναι παρὰ ἀντίλαλοι. Καὶ ὅμως. Ὁ ἥρωας μου δύσκολα θὰ ταίριαζε τὸ δειλό του περπάτημα μὲ τὰ βήματα τῶν ὁμοφύλων του ποῦ ἔτυχε νὰ τοὺς γνωρίσω στῶν ποιητῶν τὰ ἔργα, καὶ τῶν πιὸ μεγάλων, καὶ τῶν ταπεινώτερων· σημειώνω ὅσους τυχαίνει τὴ στιγμὴ τούτη νὰ μοῦ ἔρχωνται στὸ νοῦ. Τί κρίμα νὰ μὴ θυμᾶμαι παρὰ τὸν τίτλο τῆς «Γυφτοπούλας», ἀτὸ τὰ πρῶτα διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη. Θαρρῶ πῶς μέσα σὲ κεῖνο ἀξιοπερίεργα ζωγραφίζοντανε ἡ γυφτουριά. Στὸ «Βοτάνι» τῆς Ἀγάπης» τοῦ Δροσίνη μὲ κοιταζουν ἀκόμα τὰ γαλανὰ ματια τῆς Ζεμφύρας κι ἀκόμα μὲ σφαζουν. Καὶ στὸ πλευρό της ὁ Γυφτοκαβουρας, βδελυρὸς καὶ πεζός, καθὼς εἶναι προσεκτικὰ φωτογραφημένος. Στὸ «Διάκο» του ὁ Βαλαωρίτης πῆρε τὸ θυμὸ ἀπὸ τὴν ἀρματωλικὴ καρδιὰ του καὶ τὸ χρῶμα ἀπὸ τὴ χρωματοθήκη τοῦ Ουγκὼ κ' ἔστησε ἀνάθεμα τῆς ἀφωρισμένης φυλῆς μὲ τὸ γύφτο ποῦ μᾶς παρουσιάζει. Δυὸ τρεις φορὲς ποῦ πῆρα παιδάκι νὰ διαβάσω μεγαλόφωνα τοὺς στίχους του ἐκείνους, κ' ἔτυχε μιὰ παιδοῦλα στὸ πλάϊ μου νὰ κούσῃ, ἡ παιδοῦλα τρόμαζε καὶ βούλωνε τὰ αὐτιά της (1). Στὸ «Götz de Berlichingen» τοῦ Γκαῖτε ὁ γύφτος ἀνακατώνεται μὲ τὴν ὀνειροφαντασιὰ νυχτερινὴ μαυρίλα τοῦ δάσους ποῦ φωλιάζει, καὶ παίρνει κατὶ ἀπὸ τὴ δόξα τοῦ πρωταγωνιστῆ, τῆς τραγῳδίας· τὸν ἥρωα ὅλοι τὸν ἀρνηθῆκαν καὶ βρίσκεται ὁ γύφτος τελευταῖος του σύντροφος. Καὶ κατοτε διαβάζοντας τὸ «Μπραντὴ» τοῦ Ἴψεν ξανοιξα γοργὸ τὸ πέρασμα τῆς παντα διαβατάρικης φυλῆς κι ἀνατριχιάζοντας ἄκουσα ἕνα βόγγο σὰ νὰ εἶταν τὸ τραγοῦδι της. Μὲ τοὺς «Ἀτσίγγανους» τοῦ Πούσκιν τελειωτικὰ μᾶς δείχνεται σὲ δυὸ τρεῖς στίχους ἡ σημαδεμένη φυλὴ μαζὶ τῶν ἄγριων καὶ τῶν ἄνομων, τῶν μαλακῶν καὶ τῶν ἀτολμων. Ὅμως ὁ καθεαυτὸ ἥρωας τοῦ τραγουδιοῦ, ξένος ἀπὸ τὸ Νότο, νόθος μέσα στοὺς καθαραίματους γύφτους, εἶδός τι Ὀθέλλου καὶ Γκιαούρ μαζί, ξω-

1. Ὁ Πασπάτης εἶναι ὁ μόνος ἀπὸ τοὺς δικούς μας καθὼς ξέρω, ποῦ μάζεψε λογῆς πληροφορίες καὶ παρατήρησες γιὰ τοὺς γύφτους. Κοίτα μιὰ πραγματεία του στὴν «Πανδώρα» (Τ.Η.) καὶ τὸ γαλλικὰ γραμμένο βιβλίο του «Etudes sur Tchinghianès. 1870

Τὴ μαλαματένια τὴν ἀλυσίδα, ποὺ τῆς χάρισε ἡ Ὄλια, θὰ κοιτάξῃ νὰ τὴν πάρῃ, γιὰ νὰ μὴν πέσῃ σὲ ξένα χέρια, τοῦ ἀδερφοῦ της ἢ τῆς κουνιάδας. Νὰ ρωτήσῃ τὸ δήμαρχο ἡ Ἄννα γιὰ μιὰ καλὴ θέση στὸ νεκροθαφεῖο. Ἡ Ἄννα τοῦ τόταξε. Τὴν ἔβλεπε σταναχωρημένη, λυπημένη. Σφιχτοφιλιθήκανε καὶ τοῦ ἔλεγε πῶς μπραβο του ποὺ τὸ χρέις του κάνει. Μὰ ἡ Ἄννα δὲν ἔμοιαζε διόλου βέβαια γιὰ τἀποστέλεσμα. Σὰ φοβισμένη τοῦ φανηκε, σὰν ἄθαρρη. Ἀφτὸ ἴσως νὰ τοῦ ἔδωσε καὶ θαῤῥος.

—«Δὲν πέθανε ἀκόμη καὶ τὴ θάψαμε. Ἂς ἀφήσουμε τέτοια λόγια».

Καὶ τόντις. Ὁ Ἀντρέας ἔλπιζε ποὺ ἔλπιζε. Προτοῦ πλαγιάσῃ, ἔβγαλε τὸ δαχτυλίδι ποὺ φοροῦσε στὸ μικρό του τὸ δάχτυλο καὶ ποὺ τόβαζε; τὴ νύχτα, σ'ἕνα κρουσταλένιο τετράγωνο πιατάκι. Ἐκεῖνο τὸ βράδι δὲν τόβαλε ἀμέσως, παρὰ τὸ σήκωσε, τὸ σίμωσε στὸ φῶς τῆς λαμπας καὶ διάβασε τὴν ἐπιγραφὴ ποὺ εἶχε μέσα, Hyeme et aestate et prope et procul usque dum vivam et ultra. Ῥητὸ ποὺ τὸ βρῆκε ἡ Ὄλια σ' ἕνα ἰταλικὸ ῥομάντζο, καὶ σὰν ἀπὸ προαίσθημα, δυὸ μῆνες πρὶν πεθάνῃ, ἔστειλε νὰ τὸ χαράξῃ ὁ χρυσοχὸς στὴ Βενετιά. Et ultra! Νὰ λοιπὸν ποῦ ζοῦσε. Νὰ λοιπὸν ποὺ θὰ βοηθήσῃ. Καὶ τοῦ ξαναδρόσισε ἡ πλάνη τὴν καρδιά.

Ὁ Ἀντρέας, ἀπὸ τὴν παρασκεβή, δυὸ τοῦ Σταβροῦ, ποὺ ἤρθανε οἱ γιατροί, ἂν καὶ τοῦ εἶπε ὁ κ. Σεβιλὰς πὼς ἡ κάμαρα τῆς Κατινούλας ἑτοιμη στὴν κλινικὴ ἀπὸ τὸ σάββατο, ἀποφάσισε νὰ φύγουνε τὴν κεριακή; τέσσερεις. Τέσσερεις τοῦ Σταβροῦ, τετάρτη, πρωτοπάτησε τότες καὶ στὴ Βενετιά. Ξεκινήσανε λοιπὸν τὶς δυόμισυ τἀπόγεμα. Ἡ Κατινούλα ἡσυχη. Ἀποχαιρέτησε ὅλο τὸν κόσμο χωρὶς νὰ τῆς ἀποφανῇ στὸ πρόσωπο καμιὰ συγκίνηση, ἀκόμη καὶ σὰ φίλησε τὴ Μοιρίτα. Τὸ πιὸ περίεργο σταθηκε ποὺ καὶ τὸ παιδὶ δὲν ἔδειχνε διόλου συγκινημένο. Ταχτικά, ἡ Μοιρίτα κάθε μέρα, πρωὶ καὶ βράδι, ἀνέβαινε στῆς Κατινούλας, νὰ τὴ χαδέψῃ καὶ νὰ χαδεφτῇ. Κατάλαβε ἀμέσως πὼς ἐδῶ λῦπες καὶ μοῦτρα δὲ χρειάζουνται. Τὸ κατάλαβε καὶ στὴν ἀναχώρηση. Γελοῦσε, τῆς ἔλεγε μάλιστα πὼς θὰ κάμῃ λαμπρὸ ταξίδι. Τῆς τὸ λέγανε κ' οἱ μουσαφίρηδες κ' οἱ δοῦλοι κ' ἡ Ἄννα μὲ τὸ χαμόγελό της τὸ καλό. Κατεβήκανε νὰ τοὺς ξεπροβοδέψουνε ὡς τὴ στράτα. Κι ἀλήθεια εἴτανε μιὰ γλύκα ὁ καιρός. Στὴν Μπρετάνια χυνοπωριάζει γλήγορα καὶ συχνοβρέχει τοῦ Σταβροῦ. Ἐκείνη τὴν κεριακή, λὲς καὶ φύλαξε ὁ οὐρανὸς τὰ καλοκαιριατικα τὰ στολίδια του. Στὴ θαλασσα καὶ στὴ στεριὰ, γαλήνη ποὺ δὲ γράφεται. Δὲν ἔκαιγε ὁ ἥλιος, δὲ φλογοβολοῦσε, εἰρήνεβε τὴν πλάση καὶ τὰ πλαστα. Σώπαινε ἡ γῆς. σωπαίνανε τὰ λιβάδια, τὰ δέντρα σωπαίνανε. ἀπονυχωμένα, παιδαρωμένα στὸ ἥμερο φῶς, σὰ νὰ τοῦ λέγανε νὰ τὰ ζεστάνῃ ὅπως θέλει. Ξεσυνοδέβανε οἱ τρυφερωμένες οἱ ἀχτῖδες μυστικὰ ἕνα κορίτσι φτωχὸ ποὺ ἴσως καὶ νὰ τὸ καστεροῦσε ὁ Χάρος, στὴν ἄκρη τοῦ δρόμου.

Ὁ κ. Μαλκμς, ποὺ τοὺς συντρόφεβε εἶχε δανίσει τάμαξι του καὶ τἄλογό του στὴν Ἀντρέα, γιὰ νὰ κάθεται ἡ ἄῤῥωστη πιὸ μαλακὰ καὶ νὰ μὴν τραντανίζεται ἀπὸ ἀσυνήθιστα ζώα καὶ ξένες βόδες. Ἡ Κατινούλα μισοπλαγιασμένη, κοίταζε δῶθε κεῖθε, ἀνάσαινε τὸν καθαρὸ τὸν ἀέρα, χαιρόταν τὴ ζωή, σὰ νὰ μὴν ἔπαθε ποτέ της. Τἄφερνε ἡ ἀλλαγή, ὅπως τοῦ τὸ ξηγοῦσε περίφημα ὁ κ. Σεβιλὰς! Συλλογιόταν κι ὁ καημένος ὁ Ἀντρέας πὼς τῆς ἀξίζει τόντις, πὼς εἶναι δίκιο πρᾶμα. τουλάχιστο νἀπολαύῃ τέτοια παρηγοριὰ, νὰ τὸ φανταστῇ τουλάχιστο πὼς ξαναζῇ.

Φτάσανε στὸ Λ...., ἡ ὥρα τρεῖς καὶ σαράντα. Ἡ Κατινούλα σὰ μουδιασμένη λιγάκι. Ἔπρεπε νὰ

μαντικὸς αἰσθηματίας, φονιᾶς ἀπὸ τὸ πάθος τῆς γυναίκας. Πόσο διαφορετικὰ καὶ μὲ τὶ ὠμὸ καὶ ἀστόλιστο πραγματολογισμὸ — ποῦ εἶναι κι αὐτὸ ἕνας τρόπος γιὰ νὰ ἐξιδανικεύῃς — ζωγραφίζεται ὁ γύφτος, σὲ μιὰ σκηνὴ τοῦ Σαιξπήρου! μὲ τὸ βοεμὸ Βερναρδῖνο! Εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὁ παραλυμένος κι ὁ παράλυτος, μὰ ποῦ τίποτε δὲ φοβᾶται καὶ ποῦ τοῦ εἶναι τἄφπάντα ἀδιάφορα, ποῦ βαριέται τὴ ζωή, ποῦ βαριέται καὶ τὸ θάνατο, καὶ ποῦ δὲν εἶναι ἄξιος οὔτε νὰ πεθανῃ, οὔτε νὰ ζήσῃ. Ἀνάμεσα στὸ γιομισμένο ἀπὸ βυρωνισμὸ ρωμαντισμὸ τοῦ Σλάβου καὶ στοῦ Ἄγγλου τὸν πραγματισμὸ τὸν ὁλοζώντανο ὁ ἰδεολογισμὸς τοῦ γύφτου τοῦ δικοῦ μου δὲν τολμῶ καὶ νὰ φαντασθῶ πῶς μπορεῖ νὰ σταθῇ. Ὅμως ὅσο κι ἂν εἶναι μικροκάμωτος ὁ ἥρωας μου μπροστὰ σὲ κείνους τοὺς γιγάντους, θὰ μποροῦσε νἄχῃ κάποιο γνώρισμα ποῦ νὰ τὸν ξεχωρίζῃ μέσα στὴ μικρότη του, κι αὐτὸ τοῦ φτάνει. Ὁ «Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου» πρέπει νὰ βαλθῇ στὴ σειρὰ τῶν ποιημάτων μου ποῦ τὰ ὀνομάζω «Μεγαλα Ὁραματα», σὰν τὸν «Ἀσκραῖο» καὶ σὰν τὶς «Ἀλυσίδες» τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς». (Μάλιστα οἱ «Ἀλυσσίδες» εἴτανε στὴν ἀρχὴ ἕνας λόγος ἀπὸ τὸ «Δωδεκέλογο». Ἀργότερα εἶδα πῶς πηγαίνανε καλήτερα ξεχωριστές, καὶ τὶς ξεχώρισα). Μέσα στὸ «Δωδεκάλογο» μιλάνε ἡ ἐπικὴ παράδοση καὶ ἡ λυρικὴ σκέψη· καὶ κάποιο ἁπλὸ παραμύθι ξετυλίγεται μέσα του μὲ κάποιο νόημα ἔχει τόσο ἁπλό. Κ' ἐδῶ θὰ ταίριαζε νὰ θυμηθοῦμε καὶ κάποια σημαντικὰ λόγια ἀπὸ τὸν Πλατωνικὸ «Φαίδωνα»: «Τὸν ποιητὴν δέοι, εἴπερ μέλλοι ποιητὴς εἶναι, ποιεῖν μύθους, ἀλλ' οὐ λόγους». Μὲ τὸ μῦθο πῆρα νὰ δουλέψω. Ὁ Γύφτος, τῆς φυλῆς του διαλεχτὸς, μποροῦσε νὰ κραξῃ σὰν τὸν Ἡράκλειτο «εἷς ἐμοὶ χίλιοι», ἥρωας ἀταίριαστος μέσα στοὺς ὁμόφυλους, «ξεχωριστὸς μέσα στοὺς ξεχωριστοὺς» ἔχει βαθειὰ τὴ συνείδηση τῆς ἀξίας τῆς συντροφικῆς ζωῆς, καὶ δὲν τὰ ταιριάζει μὲ τὴ συντροφιά· θέλει νὰ δουλέψῃ σὰν τοὺς ἄλλους, καὶ δὲν τὸ δύνεται· δοκιμάζει κάθε τέχνη, καὶ κάθε τέχνη τοῦ εἶναι στενὴ κι ἀνάποδη· στενὴ κι ἀνάποδη καὶ ἡ ἀγάπη του ποῦ τόσο πλατειὰ τὴν ὠνειρεύτηκε. Τέλος μιὰ μέρα βρίσκει ἕνα μυστηριώδικο βιολί, κληρονομιὰ ἀπὸ κάποιο γέροντα ἱερὸ προφήτη. Παίρνει τὸ βιολί, καὶ μὲ τὸ παίξιμό του βρίσκεται σὰ νέος ἄνθρωπος. «Στὸ νοῦ του πρόβαλε, καθὼς λέει ὁ Λεοπάρδης στὴν «Ἀσπασία» του, νέος οὐρανός, νέα γῆ, καὶ μιὰ θεία ἀχτίδα». Οἱ ἄνθρωποι ἀνατριχιάσαν καὶ θυμῶσαν πιὸ πολὺ μὲ τὸ βιολί του· μὰ τὰ παιδιά, οἱ μελλόμενοι ἄνθρωποι, γοητεύονται ἀπὸ τὸ βιολί του· καὶ τοῦ φτάνει. Τέτοιο, ἀπάνου κάτου, τὸ παραμύθι. Ἡ ἐπικὴ παράδοση φέρνεται γύρα στὴν ἀτσιγγάνικη γενιά, καθὼς πρωπαρουσιάζεται στὴ Θράκη, ἑκατὸ χρόνια ἀπάνου κατου πρὶν ἀπὸ τὸ πάρσιμο τῆς Πόλης, καὶ σταίνει τὰ τσαντήρια της ἀπόξω ἀπὸ τὴν Πόλη. Στὸ βάθος τῆς ζωγραφιᾶς ξανοίγεται μὲ τὴν ἀχνάδα τοῦ ὀνείρου ἡ θεοφύλαχτη — θεοκαταρατη τότε — μεγάλη Πολιτεία, «τοῦ πόθου μας ἡ γῆ» καθὼς τὴ χαιρετάει κάπου ὁ Μαρκοράς. Χρόνου ὡρισμένου ἰδέα στὸ ποίημα δὲν ὑπάρχει. Τὸ νόημα τοῦ καιροῦ ποῦ περνάει φαίνεται πὼς οὔτε κι ὁ Ὅμηρος καθαρὰ τὸ ἔχει· δὲν πολυσκοτίζονται γιὰ τέτοια οἱ ἐπικοί· ἂς τοῦ συχωρεθῇ καὶ τοῦ τραγουδιοῦ μου, γιὰ ὅ,τι κρύβει ἐπικό· καὶ γιὰ ὅ,τι κρύβει στοχαστικό. Ἀνακατώνω, φαίνεται, τὸν ἥρωά μου τὸν ἴδιο σὲ πράματα καὶ σὲ λογισμοὺς ποῦ κυλᾶνε ἀνάμεσό τους χωρίζοντας τα χρόνια καὶ καιροί. Μὰ ἐγὼ δὲ διηγοῦμαι ἥσυχα καὶ κανονικά· ὅπως ὅπως κοιτάω μὲ τὴν ὅποια τέχνη μου νὰ ξεκαθαρίσω ὅσα βλέπω σὰν ὄνειρο. Ἡ λυρικὴ σκέψη (1) ξεμυτίζει, θαρρῶ, παντοῦ στὸ ποίημα, καὶ χωριστὰ κι ἀνάκατα, καὶ στὰ κύρια μέρη καὶ στὰ ἐπεισοδιακά. Ὅμως ἐκεῖ ποῦ τἄλλα μέρη τοῦ ἔργου ποῦ δὲ δένονται καθεαυτὸ μὲ τὸ παραμύθι μπορεῖ νὰ θεωρηθοῦν ἐπεισόδια τοῦ ἔργου, αὐτὰ τὰ ἐπεισόδια μπορεῖς νὰ πῇς ἴσα ἴσα πῶς εἶναι τὰ κύρια μέρη τοῦ ἔργου, κι ὅλα τἄλλα ἀφορμὴ καὶ στολίσματα. Αἰσθάνομαι πῶς μὲ σφιχτοδένει κάτι μὲ τὴν ψυχὴ τῆς γυφτουριᾶς· ὅμως τὴ γύφτικη ζωή μου τὴ φωτίζει ὁ Λόγος· καὶ εἶναι ἡ Ποίηση τὸ ὑπέρτατο λουλούδι τοῦ Λόγου. Κανένα πόθο ξεχωριστὸ δὲν εἶχα νὰ πάρω κύριο σκοπὸ τοῦ τραγουδιοῦ μου τὸ ζωγραφικὸ ξανάδομα μιᾶς γύφτικης ζωῆς καὶ πλάσης· τέτοιο μεταχείρισμα τῆς Τέχνης σὰ νὰ μὴ μ' ἀρέσῃ. Πρόφαση κι ἀφορμὴ τὸν ἠύρα τὸ γύφτο γιὰ νὰ ξεχύσω μὲ κεῖνο, μέσα σ' ἕνα τύπο ταιριαστὸ μὲ τὴν ψυχή μου, τὶς λαχτάρες μου τὶς διανοητικές· γιὰ νὰ ξαναπῶ κ' ἐγὼ τὴ συγκίνηση τοῦ ἀνθρώπου — κι ἂς εἶναι ἀδύνατ' ἡ φωνή μου — μπροστὰ σὲ κάποια προβλήματα τῆς ζωῆς, τὴν ὑποταγή του ἢ τὴν ἐναντίωση· τὴ συγκίνηση τοῦ πολίτη καὶ τοῦ μελετητῆ μπροστὰ σὲ κάποια ἐπεισόδια τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἔθνους του. Δὲν εἶμ' ἀπὸ κείνους ποῦ ἀνοίγουν προγράμματα στὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ· ἐλεύτερα θὰ δουλέψῃ ὁ ποιητής, καὶ χωρὶς συνταγές, καὶ μόνον ἀκούγοντας τὴν ὅποια φωνὴ τῆς καρδιᾶς του. Μὰ ἡ ἀλήθεια αὐτὴ δὲ μ' ἐμποδίζει νὰ στοχαζωμαι πῶς ἡ ἐθνικὴ μας ποίηση θἀποχτήσῃ τὰ πολυτιμότερα λουλούδια της, ἂν ἀκολουθήσῃ τὴν παραγγελιὰ τοῦ Βαλαωρίτη (1)· ἂν ἀποκκουμπήσῃ στὴν Ἐθνικὴ Ἱστορία, ἂν γίνῃ «ἡρωϊκή, τουτέστιν ἐπική». Ὁ μελλόμενος μεγάλος ποιητὴς τῆς Ρωμιοσύνης, ὁ βασιλιᾶς τῶν ποιητῶν της, θὰ βρεθῇ πῶς ἀνταμωσε μὲ τὴ λεβέντικη πνοὴ τοῦ «Διάκου» καὶ τοῦ «Φωτεινοῦ» τὴ συνθετικὴ δύναμη τῶν «Ἐλευτέρων Πολιορκημένων». Τὰ μεγάλα ἐθνικὰ ἰδανικά, ὅταν ἀνθίζουν καὶ ζοῦνε στὸ σπίτι τοῦ καθενός, ὁ ποιητής τους χτίζει παλάτια· τὰ μεγάλα ἐθνικὰ ἰδανικά, ὅταν ξεπέφτουν, κι ὁ καθένας τα διώχνει ἀπὸ τὸ σπίτι του, ὁ ποιητὴς τὰ παίρνει στὸ καλύβι του καὶ ἄσυλο τους δίνει (2). Ἡ λυρικὴ σκέψη στὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου» δὲ στέκεται ἡσυχη· περπατάει παραδέρνοντας καὶ παίρνει τρόπους διαφορετικοὺς καὶ πάει ἀπὸ τῆς πικρῆς ἀρνησης τὰ πειράγματα καὶ τὰ μυρολόγια στὰ θριαμβευτικὰ συλπίσματα τῆς πίστης, κι ἀπὸ τὴν ἀμφιβολία κα τὸ μηδενισμὸ στὸ διαλαλημα τῆς ἐνεργειας, τῆς προκοπῆς, τῆς ἀντρίκιας ἀγαπης, τῆς πεποιθησης προς ὡραῖο κάτι ποῦ μέλλεται· ὁ ἥρωας μου χαλαστής καὶ πλάστης, μὲ τὴν ἀραδα.

Μπορεῖ νὰ εἶναι χαλαστὴς ἀδέξιος καὶ πλαστὴς ἄτυχος. Μπορεῖ τὸ ποίημα νὰ μὴν ἀξίζῃ. Δὲν ξέρω καλὰ τί λογῆς εἶναι· τὸ ξανακοιτάζω. Καὶ τώρα

1) Ἀστεῖος εἶναι ὁ τρόπος κάποιων ποῦ νομίζουνε πῶς ἡ σκέψη στὴν ποίηση εἶναι κάτι τι θελληματικὸ, κρυερὸ καὶ μαθηματικὰ λογαριασμένο. Ἡ σκέψη εἶναι τὸ ἴδιο τὸ αἴσθημα, σὲ ἀνώτερο βαθμὸ καὶ σὲ ὅλη του τὴ δύναμη· εἶναι τὸ αἴσθημα τοῦ γενικοῦ ἂν δὲν τοὺς συγκινῇ, τόσο τὸ χειρότερο γι' αὐτούς. Ποίηση, βέβαια, μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ καὶ χωρὶς τὴ σκέψη· ἡ λυρικὴ σκέψη δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ χωρὶς τὴν ποίηση· δὲν μπορεῖ λαμπρότερα νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν προορισμό της ἡ ποίηση παρὰ μὲ τὴ λυρικὴ σκέψη.

(1) Στὸν πρόλογο τῆς «Κυρᾶ Φροσύνης».

(2) Ἀπὸ μιαν ἄλλη ὄψη, ἕνα δρόμο ποῦ χρειάζεται νὰ πάρῃ ἡ Ἑλληνικὴ ποίηση, γιὰ νὰ ξήσῃ τὸν προορισμό της, μᾶς τὸ δείχνει ὁ Ψυχάρης, στρογγυλὰ καὶ σωρὰ, στὸν πρόλογο τοῦ «Ρωμαϊκοῦ θεάτρου» (σελ. 58—61). Πρέπει νὰ τὸ σημειώσω ἐδῶ, μολονότι ὁ Ψυχάρης ἴσα ἴσα μιλώντας αὐτοῦ γιὰ τὴν ποίηση, κι ἀνάμεσα σὲ ἄλλες τῶν νέων προσπάθειες καὶ τέχνες ποῦ κάπως τὶς χτυπᾷ, ἐννοεῖ καὶ κάποιο δικό μου ποίημα. Μὰ εἶναι ἄλλο ζήτημα τὸ δικό μου, χωριστό· τώρα ἐδῶ δὲ μὲ μέλει γιὰ τὸν ποιητὴ· φροντίζω γιὰ τὴν ποίηση.

1) Στὸ δρᾶμα «Ὀφθαλμὸς ἀντὶ ὀφθαλμοῦ».

προσμένουνε ὡς τὶς τέσσερεις καὶ δέκα, ποὺ ἔφεβγε τὸ τραῖνο, νὰ τοὺς πάῃ στὸ Πλ.... ὅπου ἔπιανε ἡ μεγάλη γραμμὴ μεταξὺ Παρίσι καὶ Μπ..., Μπ. καὶ Παρίσι. Τὸ ἐξπρέσσο περνοῦσε ἀπὸ τὸ Πλ... στὶς πέντε παρὰ δέκα, φτάσανε στὶς πέντε παρὰ τέταρτο μὲ τὸ τραῖνο τῆς πλαγιογραμμῆς. ὥστε εἴχανε καιρό. Μὰ τὸ ἐξπρέσσο, ἀντὶς νὰ φτάσῃ στὶς πέντε παρὰ δέκα, ἔφτασε στὶς πέντε καὶ πενήντα. Ὁ Ἀντρέας εἴτανε μόνος μὲ τὸ δοῦλο τοῦ κ. Μαλαμέ, ποὺ τοὺς ἀποχαιρέτησε στὸ Λ.... Μικρὸς κιόλας ὁ σταθμὸς τοῦ Πλ..., ἀνεβόλεοτος, κ' ἡ Κατινούλα φοβερὰ κουρασμένη. Τῆς κουβάνιασανε ὄξω μιὰ πολθρόνα ὁ Ἀντρέας μὲ τὸ δοῦλο, γιατὶ μέσα πιανότανε ἡ ἀναπνοή της. Τὰ πόδια της πρησμένα καὶ τῆς πονούσανε. Ζαλισμένη καὶ κούτσευε νὰ λιγοθυμήσῃ. Ἅμα ἔφτασε τὸ ἐξπρέσσο, τὴν ἀνεβασανε γλήγορα γλήγορα οἱ δυό τους, τὴ στρώσανε στὴ θέση της, ἔδωκε ὁ Ἀντρέας δέκα φράγκα τοῦ δούλου καὶ κλείδωσε τὴν πορτίτσα τοῦ βαγονιοῦ. Ὡστόσο τὸ τραῖνο δὲ σαλεβε· ὕστερις ἀπὸ δυὸ τρεῖς γύρους, ἀπομακρύθηκε λιγάκι ἀπὸ τὸ σταθμό, καὶ σταθηκε. Πέντε λεφτά, δέκα, δεκαπέντε, τίποτα. Κοίταξε ὁ Ἀντρέας ὄξω ἀπὸ τὸ παραθυρο, φώναξε τὸ σταθμάρχη, τί τρέχει; Ἔτρεχε ποὺ ἡ ἀτμομηχανὴ ἔπαθε ἀβαρία. Χρειαστηκε νὰ τελεγραφήσῃ ὁ σταθμαρχης στὸ Μ.. .., νὰ φέρουνε ἄλλη. Ὥσπου νἄρθῃ, ἐννοεῖται, ἡσυχία. Φαντάζεσαι τὸν κανονικό, τὸν ταχτικό μας τὸν Ἀντρεα. Μὰ ποιός δὲ θὰ χολόσκανε, μὲ μιὰν ἄβρώστη;

—«Ἀνώτερη βία, εἶπε ὁ σταθμάρχης τοῦ Ἀντρέα ποὺ θύμωνε».

Καὶ σωστὰ δὲν τόλεγε ὁ ἀγαθὸς ὁ σταθμάρχης, ποὺ δὲν ἔφταιγε κιόλας. Δὲν εἴτανε ἀνώτερη βία, εἴτανε ἡ μηχανικὴ κατώτερη ἀπὸ κεῖνο ποὺ ἔπρεπε. Οἱ ἑταιρίες οἱ σιδεροδρομικὲς προτιμοῦνε φυσικὰ νὰ κερδίσουνε παρὰ νἀλλάξουνε μιὰ μηχανὴ προτοῦ χαλάσῃ. Κ' ἔτσι ὅλα τὰ κακὰ προέρχουνται ἀπὸ τὴν ἀνεπάρκεια ὄχι μόνο τοῦ ὑλικοῦ, μὰ καὶ τοῦ προσωπικοῦ, ὅπως ἔμελλε ὁ Ἀντρέας νὰ τὸ δῇ στὸ Μπ.. τὸ ἴδιο. Τὸ τραῖνο ξεκίνησε ἀπὸ τὸ Πλ... στὶς ἑφτὰ παρὰ πέντε. Βράδυαζε. Ἔφτασε στὸ Μπ... νύχτα, στὶς ἐννιὰ καὶ δέκα μόνο, ἀφοῦ καὶ πάλε στάθηκε κανένα τέταρτο τῆς ὥρας ὄξω, πρὶν μπῇ μέσα στὸ σταθμό! Στὸ σταθμὸ μέσα, ὑπάλληλους δὲν εἶχε. Ἀπομνήσκανε δυὸ ποὺ φέβγανε μάνι μάνι, ἐπειδὴ δούλεβε δούλεβε ἀπὸ τὰ χαράματα, θέλεις καὶ νἀναπαφτῇς, νὰ μὴν ξεθεώνεσαι, ἅμα τέλειωσε ἡ περεσία μὲ τὸ στερνὸ τραῖνο τῆς μέρας. Τοὺς βάσταξε ὁ Ἀντρέας ἀπὸ τὸ βοῦχο, τους ἔδωσε ἀπὸ πέντε φραγκα τοῦ καθενός, να τονὲ βοηθήσουνε, νὰ κατεβασουνε τὴν ἄβρωστη ἀπὸ τὸ βαγόνι, νὰ τὴν καθήσουνε σὲ μιὰ καρέγλα, νὰ τὴν πάνε ὡς τἄμαξι. Ὅταν ἀνέβηκε μὲ τοὺς δυὸ ὑπάλληλους στὸ χώρισμα τοῦ βαγονιοῦ ὅπου πρόσμενε ἡ Κατινούλα μονάχη, τί βλέπει; Δυὸ τσαχπίνια, δυὸ παλιαθρώπους ἀπὸ κείνους ποὺ μαζώνουνε, σὰν ἀδειαζουνε οἱ πλουτέλειες κ' οἱ πρῶτες τάξες, ὅ τι παραπέσῃ, φαγί, μποτίλιες, ἄς εἶναι καὶ φημερίδες. Βρήκανε δούλα μὲ τὴ σκούφια καὶ θέλανε τώρα νὰ τὴ διώξουνε, γιὰ νὰ χτυπήσουνε τὰ πράματα. Τοὺς ἔδιωξε ὁ Ἀντρέας δυνατά, καὶ τέλος τῶν τελῶνε κατεβήκανε. Δὲν εἶχε ὑπάλληλο νὰ τοῦ φορτώσῃ τὰ μικρὰ τὰ μπαγάλια. Παρακάλεσε τὸν ὑπάλληλο ποὺ παίρνει τὰ μπιλλιέττα καὶ τοῦ ἔδωσε δυὸ φράγκα, νὰ τοῦ κουβαλήσῃ τὴ βαλίτσα του τὴν ἀχώριστη, ἐνῶ φροντίζε ὁ ἴδιος γιὰ τὴν Κατινούλα. Γύρεψε τἄμαξι. Τίποτις. Τἄμαξι τῆς κλινικῆς, τόση ὥρα ποὺ δὲ φαινότανε τὸ τραῖνο, φεβγάτο πιὰ καὶ πιθανὸ πιασμένο ἀπὸ ἄλλους ἀβρώστους. Γύρο στὸ σταθμό, μητε ἴσκιος ἁμαξιοῦ. Ἀπελπιστηκε ὁ Ἀντρέας. Εἶπε πῶς θὰ παραπονεθῇ, πὼς θὰ κάμῃ. Κατόπι κατάλαβε πὼς ὅ τι κάμῃ, περιττό. Θὰ παραπονεθῇ δηλαδὴ

ξεχνῶντας το, κι ἄσχετα μ' ἐκεῖνο, βλέπω πῶς ταιριάζει ἐδῶ νὰ ξαναθυμηθῶ τρία μεγάλα σημάδια ποῦ ξεχωρίζουν, ἀνάμεσα στἄλλα, τὴ νέα Τέχνη, καὶ ποῦ δύσκολα μπορεῖ καὶ ἡ Ποίηση νὰ τὰ παραμερίση, ἐξὸν ἂν θέλη νὰ χάση ὅ,τι κρύβει οὐσιαστικώτερο ἀπὸ νόημα κι ἀπὸ χάρη. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἡ νέα Ποίηση ἔχει κάτι τι κομματιαστό. Εἶναι τὸ σημάδι ποῦ κάνει τὸ ποίημα νὰ παραλλάζη ἀπὸ τὶς κανονικὰ καὶ σύμμετρα πλεγμένες, μὲ ἀρχή, μέση καὶ τέλος ἱστορίες καὶ νὰ τὸ δείχνη πιὸ πολὺ σὰ σύντριμμα ἀπὸ κάποιο ἄλλο ποίημα ποῦ δὲν ξέρουμε, καὶ κάτι τι χωρὶς ἀρχὴ καὶ τέλος, ποῦ πάει καὶ ποῦ δὲν ἀναπαύει, ποῦ εἶναι σὰν τὴν «ἀπέραντη μελῳδία» τὴ Βαγνερική. Ἔπειτα ἡ νέα Ποίηση ἔχει κάτι τι συνθετικό. Εἶναι τὸ σημάδι ποῦ κανει τὸ ποίημα, εἴτ' ἕνα σονέττο, εἴτ' ἕνα βιβλίο, νὰ μὴ μπορῆς νὰ τὸ βάλης σὲ ὡρισμένο λογοτεχνικὸ εἶδος, ἤ, κατὰ τὴν ὥρα καὶ κατὰ τὴν περίσταση, νὰ τὸ περνᾷς ἀπ' ὅλα τὰ εἴδη. Ἔπειτα ἡ νέα Ποίηση ὅσο πάει καὶ πιὸ πολὺ καταφρονεῖ καθε τι ὑπερφυσικὸ ποῦ ἔρχεται ἀπέξω σὰν ὑποχρεωτικὸ βοήθημα στὸ ξετύλιμά της ἀπὸ θεοὺς φερμένο ἢ ἀπὸ δαιμόνους, καὶ ποῦ δὲν τὸ δικαιολογεῖ κάποιος ἀπὸ καλαισθητικὴ ἢ ἀπὸ ἰδεολογικὴ ἀνάγκη συμβολισμός. Μὰ καλὰ καλὰ τὸ ὑπερφυσικὸ δὲν ἔλειψε· μετατοπίστηκε μόνο. Τὸ θάμα ὑπαρχει πάντα στὴν ἀνθρώπινη ψυχή, καὶ στὴν πιὸ ταπεινὴ καὶ μὲ τὴ ζωὴ τὴν πιὸ ἥσυχη. Τέλος τὸ ἐξοχώτατο γνώρισμα τῆς νέας Ποίησης εἶναι ἡ ἀγάπη της πρὸς τὸ ὄνειρο. «Εἴμαστε ὑφασμένοι ἀπὸ τὰ ὀνείρατα, καὶ τὴ φτωχὴ ζωή μας ἕνας ὕπνος τὴν περικυκλώνει»,ὦ μεγαλώτατε τοῦ Πρόσπερου δημιουργέ! Ἡ Ζωη, ὄχι καθὼς μᾶς τὴ δείχνουνε στὸν ξύπνο τὰ πράματα, μὰ καθὼς μᾶς τὴ μισοδείχνουνε στὸν ὕπνο τὰ ὄνειρα. «Ὅλη ἡ τέχνη τοῦ στίχου καὶ τοῦ ποιητῆ—το εἶπε ὁ Βαγνερ σ' ἕν' ἀπὸ τὰ μουσικά του δράματα, νομίζω—σὲ τοῦτο κρέμεται: νὰ παρασταίνῃς τὴν ἀλήθεια τοῦ ὄνειρου».Τώρα τελευταῖα κάποιος σοφὸς καθηγητὴς(1) ὑποστήριζε πῶς ἡ Καλλιτεχνία στὸν εἰκοστὸ αἰῶνα θὰ καταντήση, ἀποκλειστικώτερα, ἰδεολογική, ὑπονοητική, ποιητική· ἡ φωτογραφική, καθὼς προχώρησε τόσο πολὺ καὶ μᾶς γνώρισε στενώτερα μὲ τὴν ἀλήθεια, ἀναγκάζει τὴ δημιουργικὴ τέχνη νὰ ταμπουρώνεται πίσω ἀπὸ τοὺς γιομάτους νόημα κύκλους τῶν μορφῶν καὶ τῶν χρωμάτων, ποῦ εἶναι λαμψὴ ὅλα καὶ μυστήριο· δηλονότι νὰ τραβήξη ὡς ἐκεῖ ποῦ δὲ θὰ δύνεται νὰ πάη καμιὰ φωτογραφία, ὁσοδήποτε τελειοποιημένη, κι αὐτὴ ἀκόμα ἡ πολύχρωμη. Κάτι παρόμοιο συμβαίνει, ἰδιαίτερα, καὶ μὲ τὴν Ποίηση. Ὅσο πιὸ πολὺ ξαπλώνεται ὁ πεζὸς λόγος κι ὅσο παίρνει τόπο ἀπὸ τὸ κράτος τοῦ στίχου, τόσο ὁ στίχος θὰ καταφεύγη στὶς δυσκολοπλησίαστες ἀπὸ τὸν πεζογράφο κορφὲς τοῦ ὄνειρου, θὰ γίνεται ἀποκαλυπτικός· κι ἀπ' ὅπου κι ἂν τοῦ κατεβαίνη ἡ ἔμπνευση,τὰ παρσίματά του θὰ μᾶς τὰ ξαναδίνη σὲ ὁράματα. Ὅμως δὲ θὰ πῆ μ' αὐτὸ πῶς τὰ ποιητικὰ ὁράματα δὲ θὰ τὰ καπισρώνη ὁ Λόγος καὶ πῶς δὲ θὰ τὰ θρέφη ἡ Ἐπιστήμη. Ὁ καιρός μας εἶναι, πρῶτα κι ἀπ' ὅλα κριτικός. Τῆς ἐλαφρῆς κι ἀφιλοσόφητης παραξενιᾶς τὰ παιγνιδίσματα, καὶ τὰ παραπατήματα, ὅσο καλοδούλευτα κι ἂν εἶναι, δύσκολα θὰ ταιριάζουν μὲ τὴ σοβαρότητα καὶ μὲ τὸ ὕψος καὶ μὲ τὴν κοινωνικότητα τῆς Τέχνης. Καὶ ἡ τολμηρότερη Φαντασία δὲ θὰ μπορῆ νὰ ξεγραψῆ ἀπὸ τὸ λογαριασμό της μιὰ πηγὴ τῆς Τέχνης, ἂν καὶ τόσο λίγο μεταχειρισμένη ἀκόμα,—καὶ μάλιστα σ' ἐμᾶς ἐδῶ—τὴ γνώση καὶ τὴν ἰδέα τὴν ἐπιστημονικὴ ποῦ μᾶς γλυτώνει ἀπὸ τὸ σιχαμερὸ ψέμα, ὅσο κι ἂν εἶν' ἑλκυστικὸ τὸ χαμογέλοιο του. Τί λογῆς εἶναι ἡ δημιουργικὴ λογοτεχνία; Σὰ νὰ τῆς ἔδωκε ὄμορφα τὸν ὁρισμὸ ὁ γάλλος Charles Morice:«Τὸ ὄνειρο τοῦ ἀληθινοῦ»(1).

*

«Παντοῦ πίνεις καλὸ κρασί, κάθε ποτήρι φτάνει τοῦ μπεκρῆ· μὰ γιὰ νὰ πιῆς καὶ γιὰ νὰ εὐφρανθῆς σοῦ εὔχομ' ἕνα ὡραῖο ἑλληνικὸ ποτήρι»· λέει ὁ Γκαῖτε σὲ κάποιο του τραγούδι. Σὲ τέτοιο ποτήρι βέβαια ποῦ μήτε ὁ ἴδιος ὁ Γκαῖτε τὄπινε πάντα τὸ κρασί του ὁ Γύφτος μου δὲν πίνει τὸ δικό του.Αὐτὸς δὲν προσφέρει κρασί· παίζει βιολί· κερνάει τὸν ἦχο. Κρασὶ ἀνίσως καὶ ὡρέγονταν ὁ ἡρωάς μου, θὰ τὄβαζε σὲ ποτήρι γύφτικο, ποῦ δὲν πιστεύω νὰ μοιάζη μὲ τὰ ὡραῖα ἑλληνικὰ ποτήρια. Ἐγὼ πιστεύω πῶς τὸ κρασὶ εὐφραίνει πιωμένο σὲ καθε λογῆς ποτήρι. Ἔπειτα καὶ τὰ ὡραῖα ἑλληνικὰ ποτήρια εἶναι λογῆς κι αὐτά, καὶ γιὰ τὸ ξεχώρισμα τῆς πατρίδας μερικῶν χρειάζεται γυμνασμένο ματι. Ἡ ἁρμονία, τὸ μέγα γνώρισμα τοῦ ἑλληνικοῦ νοῦ, δὲ μετριέται μὲ τὴν πήχη τῶν κλασσικῶν κανόνων. Ἁρμονία τάχα δὲ σημαίνει νὰ σφιχταιριάζῃς τὴ μορφὴ καὶ τὴν οὐσία στὸ ἔργο σου σὲ τρόπο ποῦ νὰ μὴ μπορῆ τὸ ἕνα νὰ ὑπάρχη ἀκέριο χωρὶς τὸ ἄλλο; Κι ἁρμονία δὲ σημαίνει νὰ χωνεύουνε σὲ μιὰ συμφιλίωση καὶ σὲ κάποιο ταίριασμα οἱ πόλεμοι καὶ οἱ τριβουμίες εἴτε τῆς καρδιᾶς,εἴτε τοῦ νοῦ,εἴτε τῆς θέλησης;Ἂν κάποιο σημάδι κ' ἑνὸς ἀπὸ τὰ δυὸ τοῦτα στοιχεῖα τῆς ἁρμονίας βρίσκεται κάπως μέσα σ'ἕνα ἔργο,τὸ ἔργο αὐτό, κι ὅσο κι ἂν στέκεται μακρυὰ ἀπὸ τὰ κλασσικά, μπορεῖ νὰ εἶναι στὸν Ἑλληνισμὸ σιμότερα ἀπὸ τὰ ἔργα ποῦ μᾶς ξεμυτίζουνε μ' ἐπίσημα διπλώματα λογῆς ὁμηρισμῶν καὶ ἀριστοτελισμῶν. «Μουσικὴν ποίει». Οἱ ἀρχαῖοι μεστώνανε ἀπὸ νόημα τὴ λέξη *μουσική*. Μουσικὴ γι' αὐτοὺς καὶ ἡ ποίηση, μουσικὴ καὶ ἡ φιλοσοφία, ἡ μεγίστη μουσική Μουσικὴ καὶ κάθε τι ποῦ σύμμετρα καὶ καλόρρυθμα μορφώνει τὴ ζωὴ καὶ τὴν τέχνη· μουσική, καθε παιδεία τῆς ψυχῆς. Οἱ νεώτεροι περιώρισαν τὸ νόημα τῆς λέξης *μουσική*, μὰ τὸ βαθύνανε πολύ. Ἡ ψυχὴ τοῦ γύφτου εἶναι μουσική· καὶ τὸ γνώρισμα τοῦτο πρέπει νὰ τὸ νοήσουμε ὅλως διόλου μὲ τὸ νεώτερο νόημα, αἰσθηματικό, καὶ ἀόριστα καὶ ἀνήσυχα ἰδεολογικὸ καὶ ἀπέραντο. Καὶ ὁ στίχος τοῦ «Δωδεκάλογου τοῦ Γύφτου» εἶναι καὶ κεῖνος μακρυὰ ἀπὸ τὴν πλαστική· δὲ δένεται μὲ τὴν ἀττικὴ λεπτότατη μὰ δυσκολοσύντριφτη ἀλυσίδα· δὲ θυμίζει τὸ ἀνάγλυφο ποῦ πιάνει τόσο λίγο τόπο ἡ περισσή του χάρη. Ὁ στίχος αὐτὸς ἁπλώνεται μὲ τὴν πλατυρρημοσύνη· μπορεῖ νὰ συγγενεύη πιὸ πολὺ μὲ τὴν τέχνη τὴν τοιχογραφική. Τέτοια πλατυρρημοσυνη νομίζω πῶς δὲν εἶναι ἀσυμβιβαστη οὔτε μὲ τὴ φιλοσοφία τῆς ποιητικῆς τέχνης, οὔτε μὲ τὴν ἱστορία της, οὔτε μὲ τὸ ἐπικολυρικὸ ὕφος. Θὰ μποροῦσε βέβαια ὁ «Δωδεκάλογος» νὰ περιορίση τὸν κόσμο του σὲ λίγες ἑκατοντάδες στίχους· τὸ αἰσθάνομαι αὐτὸ ἐγὼ ποῦ ἔδωκα δείγματα τοῦ πιὸ πλατειοῦ στοχασμοῦ στὸ πιὸ λιγόστιχο τραγούδι μὲ τοὺς «Ἰαμβους καὶ Ἀναπαιστους», μὲ τὰ «Κομματια ἀπὸ τὸ Τραγούδι τοῦ Ἤλιου», μὲ τὶς «Ἑκατὸ φωνές».Εἶπε κάπου ὁ Ρεναν: «Δὲν πρέπει νὰ κόβουμε καμιὰ χορδὴ ἀπὸ τὴ λύρα τῆς ὁμορφιᾶς· ὅταν ὅλες μαζὶ χτυπᾶνε κάνουνε τὴ γιομάτη ἁρμονία τῶν ὡραίων ἔργων καὶ τῶν ὡραίων καιρῶν». Καὶ στὸ πιὸ πολύστιχο ποίημα ὑπαρχει τὸ καλλιτεχνικὸ ξεδιάλεμα καὶ πύκνωμα· φέρε το στὴν πεζολογικὴ καὶ κάπως ρητορικώτερη μορφή, καὶ θὰ δῆς νὰ γίνη διπλὸς καὶ τριδίπλος ὁ ὄγκος του. Μορφὴ πλαστικώτερη καὶ περισσότερο κρατημένη δὲν ταιριαζε καὶ με τὴν ἴδια τοῦ Γύφτου μου τη γύφτικη. Ἡ μουσικὴ τῶν Ἀτσίγγανων, εἰκόνα καθαρια τῆς ψυχῆς τους, ἔχει γνώρισμα της τὸ αὐτοσχέδιο καὶ τὸ αὐτόματο καὶ τὸ ἀκρατεγο, καὶ τὸ ἀκανόνιστο καὶ τὸ ἀνυπόταχτο· φυσικώτερα, τέτοια ἔμπνευση ἔπρεπε νὰ παρη τέτοιο δρόμο. Τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῶν ἐθνῶν ποῦ φέρνουνε φωτεινὴ βοήθεια γιὰ τὸ ξεδιάλυμα τῶν καλολογικῶν νόμων καθὼς βοηθᾶν γιὰ τὸ ξεσκάλισμα τῶν κοινωνικῶν νόμων οἱ συνήθειες τῶν ἀγρίων καὶ τῶν πρωτόγονων λαῶν, μπορεῖ κανεὶς νὰ τὰ ξεχωρίση σὲ δυὸ εἰδῶν τραγούδια· στὰ τραγουδια ποῦ ἀξίζουν ἀπὸ τὴ μεγάλη τους ἐκφραστικὴ συμπύκνωση καὶ ὀλιγολογία· καὶ στὰ τραγουδια ποῦ ἀξίζουν ἀπὸ τὸ μεγαλο τους ἄπλωμα· ἡ ἐπαναλαβὴ σ' αὐτὰ δίνει καὶ παίρνει· δὲν εἶναι ἀγάλματα, σὰν τὰ πρῶτα· μὰ γιὰ τοῦτο σὰ νὰ ζοῦνε ζωντανώτερα· σὰ νὰ εἶναι ὅλο ἀπὸ τσακίσματα χορευτικὰ κι ἀπὸ γυρίσματα. Στὴ σοφώτερα ξετυλιμένη τέχνη τοῦ λόγου, ἡ ἑλληνικὴ ποίηση, καὶ πιὸ πολὺ ἡ καλλιτεχνία της παρὰ ἡ ποίησή της, ἀντιστοιχεῖ μὲ τὰ πρῶτα· τὰ δεύτερα τὰς θυμίζει πιὸ πολὺ ὁ βιβλικὸς λυρισμός. Γνωρίζω πῶτώρα παντοῦ ὅπου ἡ ποιητικὴ Τέχνη ἀνθίζει ἢ ἀ-

(1) Salomon Reinach. «Apollo» 1905.

(1) Στὴν παρισινὴ «Nouvelle Revue» (15 Février 1884) λαμπρὰ πραγματευτηκε τὸ ζήτημα ὁ Ψυχάρης μὲ τὴ μελέτη του «La Science et les destinées nouvelles de la poésie» Ἀξιοσπούδαστη κριτικὴ τῆς ποιητικῆς ὁμορφιᾶς ὅταν ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια.

σὲ ποιόνε; Στὴν ἑταιρία τὴν ἴδια; Τί βγῆκε; Στὸν ὑπουργό; Ναί, μπορεῖ ἄξαφνα ὁ ὑπουργος, ἂν εἶναι κανένα μεγαλο πρόσωπο στὴ μέση, νὰ φωνάξη τὸ διεφτυντή, νὰ σοῦ τὸν καταχίση. Τί φελᾷ ὅμως κι ἀφτό; Μήτε τὸ ὑλικό τους μήτε τὸ προσωπικό τους δὲ θὰ πολύνουνε οἱ ἑταιρίες. Θὰ προτιμήσουνε πάντα τὸν παρά. Λοιπόν, ποῦ νὰ προσφύγης; Νὰ στείλης ἄρθρο σὲ φημερίδα; Καμιὰ δὲ σοῦ τὸ δημοσιέβει. Μὰ κ' οἱ ταξιδιῶτες σὰ νὰ μὴν προσέχουνε σὲ τέτοιες μικροδουλειες, σὲ τέτοιες ἄργητες, σὲ τέτοιες ἀκαταστασίες. Στὸ Πλ...., ὅπου πρόσμενε ὥρα, ὅλος ὁ κόσμος κατέβηκε ἀπὸ τὰ βαγόνια, περπατοῦσε στὰ ψιχτίμια τοῦ σταθμοῦ, γελοῦσε, ἀγόραζε λουκάνικα, σαλαμια, ψωμί, ποῦ τὰ πουλοῦσε μιὰ γυναίκα σ' ἕνα πανέρι, καὶ τρώγανε. Δὲν παραξενέφτηκε κανένας. Μονοχνικὲς παλιὲς συνήθιες· σκύφτεις πάντα τὸ κεφάλι καὶ δὲ φυσᾷς.

Ὁ Ἀντρέας εἶχε βιάση νὰ γλυτώση ἀπὸ τὸ σταθμό. Φοβόταν τρόμερὰ για τὴν Κατινούλα. Ἡ σάλα μεγάλη, ἀψηλὸ τὸ ταβάνι, ἀνοίγανε οἱ πόρτες κάθε στιγμή, ἀέρας καὶ κρύο. Τὴν πλάγιασε ἀπάνω σ' ἕναν ξύλινο πάγκο ποῦ τῆς ἔσπανε τὰ κόκκαλα καὶ δὲ φελούσανε μήτε κουβέρτες μήτε σκλια. Εἶχε στείλει ἀμέσως ἄθρωπο νὰ τοῦ βρῆ ἁμάξι, τοῦ ἔδωσε κ' ἕνα φράγκο. Τἁμάξι ἄφαντο. Ἔδωσε πέντε φράγκα σ' ἕναν ἄλλονε νὰ τρέξη γλήγορα γλήγορα στὸ ξενοδοχεῖο, ἀπὸ κεῖ τουλαχιστο νἀρθῆ βοήθεια. Ἔφτασε πιὰ καὶ τἁμάξι τοῦ ξενοδοχείου. Μπήκανε μέσα. Σκληρὰ τὰ καθίσματα, πέτρα, καὶ τὸ μεγαλαμαξο, ἀπάνω στὴ λιθοστρωσιά, σωστὸς ἀντεροβγάλτης. Δεκα λεφτὰ ποὺ διάρκεσε ἡ στράτα, τοὺς φανήκανε δέκα αἰῶνες. Τέλος στάθηκε τἁμάξι. Ὁ Ἀντρέας εἶχε πεῖ τοῦ ἁμαξᾶ τὄνομα τοῦ δρόμου—δρόμος τοῦ Κάστρου—καὶ τὄνομα τῆς Κλινικῆς τοῦ κύριου Σεβιλᾶ, χωρὶς νὰ τοῦ πῆ τὸν ἀριθμό, ποὺ δὲ χρειαζόταν κιόλας, ἀφοῦ τοῦ βεβαίωσε ὁ ἁμαξᾶς πὼς γνώριζε τὴν Κλινική. Στὸ μέρος ὅμως ποὺ σταθήκανε, κλινικὴ καμιὰ δὲν ἔβλεπες. Μιὰ πόρτα θεόρατη, σὰν πυλώνας, ὁλάνοιχτη, καὶ μέσα χαος. Προχώρησε ὁ Ἀντρέας. Ἔμοιαζε νὰ εἶναι ἁμαξώνας, μὲ δυὸ ἁμάξια ξεζεμένα. Μπᾶς κ' εἴτανε πούπετις ἀπάνω ἡ Κλινική; Ἀνέβηκε τὶς σκάλες, ἕνα πάτωμα, δυό. Ψυχή. Καὶ σκοτάδι. Τὸ σπίτι κοιμισμένο. Κατέβηκε τότες στὴ μέση τοῦ δρόμου καὶ δὲ βάσταξε·

—«Μὰ θὰ τρελλαθῶ στὴν πόλη ἀφτή!»

Ὅ τι ποὺ τὄλεγε, μιὰ νόστιμη κοπέλλα, ντυμένη μισὸ σὰ μοναχή, μισὸ σὰν κυρία, πρόβαλε ὡς τἁμάξι καὶ τοῦ λέει, μ' ἕνα ἡσυχο καὶ γλυκὸ χαμόγελο.

—«Τὴν Κλινική μας γυρέβετε; Ὅλα ἑτοιμα. Ὁρίστε!»

Πήρανε τὴν Κατινούλα ἡ νοσοκόμα — νοσοκόμα τῆς Κλινικῆς ἡ νόστιμη κοπέλλα—κι ὁ δοῦλος, τὴν καθίσανε ἀγάλια ἀγάλια σὲ μιὰ πολθρονίτσα μαλακή, ποὺ ἀπὸ μπροστὰ κι ἀπὸ πίσω τὴ σηκώνανε δυὸ περαστὰ στρογγυλόξυλα, τὴ μετακομίσανε προσεχτικά, τὴ φέρανε σὲ μιὰ καμαρα ὄμορφη, ἄσπρη, παστρική, μὲ ταβάνι ἀψηλὸ καὶ μ' ἕνα λαμπρὸ κρεββάτι. Νομιζε ὁ Ἀντρέας πὼς ἀπὸ τὴν κόλαση περνοῦσε ἄξαφνα στὸν παραδεισο. Ἡ Κατινούλα χαρουμενη καὶ γελαστή. Τὸ δύστυχο τὸ κορίτσι σταναχωρέθηκε περισσότερο θαῤῥῶ στὸ ταξίδι μὲ τὴ σταναχώρια τοῦ Κυρίου, παρὰ μὲ τὰ βάσανα τὰ δικά της. Δὲν ἄξιζε νὰ χολοσκάνη γιὰ λόγου της καὶ στὸ τραῖνο καὶ στὸ σταθμὸ καὶ στἁμάξι. Ὡστόσο κάμποσα ἔπαθε ἡ κακόμοιρη, ἔπαθε καὶ κομμικά, γιατὶ ἐννοεῖται ταξιδέψανε πρώτη τάξη, σὲ κατι βαγόνια ποὺ τὰ χωρίσματα τους ἀνοίγουνε σ' ἕνα εἶδος πέρασμα ἢ μακρυνάρι ἀπὸ τὴ μιὰν ἄκρη στὴν ἄλλη. Στὴ μιὰν ἄκρη βρίσκεται κ' ἕνα κοφὸ καμεράκι μ' ὅλα τὰ χρειαζούμενα γιὰ τουαλέττα, πλύσιμο καὶ τὰ λοιπά. Ὁ Ἀντρέας κάθε τόσο ἀναγκα-

γωνίζεται νἀνθίσῃ, κ' ἔξω ἀπὸ μᾶς καὶ σ' ἐμᾶς ἐδῶ, τῆς ποίησης τῆς ἀρέσει τώρα πιὸ πολὺ νὰ ντύνεται σύμφωνα μὲ τἀγαλματένια τραγούδια τοῦ πρώτου εἴδους, παρὰ μὲ τοῦ δεύτερου εἴδους τὰ χορευτικὰ τραγούδια. Ἱστορικοὶ λόγοι πιὸ πολὺ σὲ ἄλλα ἔθνη ὡδήγησανε τὴν ποίηση, ἔτσι νὰ συμπυκνωθῇ, κ' ἔτσι νὰ λαφρωθῇ ἀπὸ πολλὰ στοιχεῖα ποῦ δὲν τῆς εἶναι ἀπαραίτητα, καὶ ποῦ τῆς χρειάζονται τόσο πιὸ λίγο ὅσο πιὸ πολὺ προκόβει, ἀγκαντια στὸ στίχο, κλέβοντας ἐκείνου τὰ μυστικά, ὁ φοβερὸς ἀντίπαλός του, ὁ πεζὸς Λόγος. Οἱ ἱστορικοὶ αὐτοὶ λόγοι ἐμᾶς ἐδῶ δὲ μᾶς σοίξαν ἀκόμα τόσο, δὲ μᾶς γίναν ἀκόμα τόσο αἰσθητοί· καὶ ἴσως γιὰ καιρὸν ἀκόμα θὰ πρέπῃ νἀκοῦμε ἀνίσως ἀκοῦμε ποιήματα μαζὶ περισσὰ καὶ περισσόστιχα σὰν ἐκεῖνα τῶν Μπαϋρον, τῶν Σέλλεϋ, καὶ τῶν Κῆτς, τῶν Οὐγκώ, τῶν Λαμαρτίνων καὶ τῶν Μιστράλ, καὶ τόσων ἄλλων μεγαλόστομων (1).

*

Καὶ ἡ μετρική τοῦ «Δωδεκαλόγου», σύμφωνα μὲ τὰ φυσικὰ τοῦ ἤρωά μου, κατὶ σὰν αὐτόματο καὶ σὰν ἀπρομελέτητα βγαλμένο· ὁ στίχος ἐλεύτερα χυμένος καὶ κατὰ τὴν ὄρεξή του, πότε μὲ τὴ ρίμα συντροφιά, πότε χωρὶς ἐκείνη, πότε γυρεύοντας νὰ κανονίσῃ τὸ ρέμα του στὴν κοίτη τῆς στροφῆς, πότε τρέχοντας πλημμυρισμένος. Ὅμως καὶ μ' ὅλες αὐτὲς τὶς φαντασίες, ὁ στιχος κανονισμένος πάντα μένοντας, πάντα στὸν τροχαῖο ἢ στὸν ἴαμβο βασισμένος, σπάνια ἀλλάζοντας τὴν περπατησιά του, ἄνετα σαλεύοντας καὶ καμιὰ φορὰ ἄταχτα, μὰ χωρὶς ποτὲ νὰ εἶναι στίχος ἄμετρος καὶ ἀναρχικός.

Τὰ ρητὰ ποῦ ἐπιγράφουνται στὸ μετωπο τοῦ κάθε λόγου καὶ ποῦ κάνουν τὸ «Δωδεκαλογο» σὰν τὰ πολυϊστορισμένα παλατια τῶν φραγκων καταχτητῶν τῆς Θήβας στὸ μεσαιῶνα, δὲν ἔχουν παντα καὶ στενὴ καὶ μεγάλη συγγένεια μὲ τὰ ποιήματα ποῦ στολίζουν. Θἄλεγε κανεὶς πῶς οἱ λόγοι τοῦ Γύφτου εἶναι ἀπάνω κατου γεννημενοι ἀπὸ τὰ λόγια ποῦ φαντάζουν ἐπὶ κεραλῆς τους. Τίποτε ἀπ' αὐτό. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς πρῶτα τοῦχτισα τὸ σπίτι μου, φυσικά, κ' ὕστερα τὸ στόλισα. Εὐκαιρία γιὰ νὰ κρεμασω στοὺς τοίχους μου καποια θυμητικὰ τῶν τρανῶν μου γνωρίμων, ποῦ καταδέχονται νὰ μοῦ μιλοῦν τοῦ ταπεινοῦ ἐμένα, καθε φορὰ ποῦ προστρέχω σ' αὐτοὺς καὶ ζῶ μαζί τους. Οἱ τρανοί μου γνώριμοι εἶναι περισσότεροι· δὲν τοὺς περιμάζεψα ὅλους, γιατὶ δὲ χωροῦσε πιὸ πολλοὺς τὸ σπίτι μου. Μὴ νομίσετε πῶς ὅλοι συμφωνοῦν μὲ ὅσα παρασταίνουν οἱ στίχοι μου οἱ σημαδεμένοι μὲ τὄνομά τους. Μάλιστα μερικοὶ ἀπ' αὐτους ἂν μποροῦσανε νὰ δοῦν ποῦ τοὺς τοποθέτησα, δὲ θὰ μένανε καὶ πολὺ εὐχαριστημένοι. Συμπαθᾶτε με, ὦ σεβαστοὶ καὶ ὦ ἀθανατοι, ποῦ τόλμησα νὰ προστρέξω στὴ βοήθεια σας, θέλετε δὲ θέλετε. Καὶ μολονότι κάθε τοῦ ἔργου μου χώρισμα τὸ βάφτισα *Λόγο* ὄχι τόσο γιὰ νὰ ξαναφέρω τὴ συνήθεια κάποιων ξεχασμένων ποιητῶν τῶν βυζαντινῶν καιρῶν, οὔτε γιὰ νὰ δείξω καποια ἐξωτερικὴ συγγένεια μὲ τὰ λόγια τὰ ρητορικά, ὅσο γιὰ νὰ τὸ βάλω τὸ ἔργο μου κάτου ἀπὸ τὸν ἴσκιο τοῦ Λόγου τοῦ δημιουργοῦ, – ἀνίσως καὶ τοῦτο μου τὸ στιχούργημα τὸ κρίνετε κατώτερο τοῦ Λόγου, ὦ σεβαστοὶ καὶ ὦ ἀθανατοι, συμπαθᾶτε με. Στὸ νοῦ μοῦ ἔρχονται τέσσεροι στίχοι ἀπὸ τὸ μοναδικὸ ποιηματακι τὸ ἀξιολατρευτο τοῦ Πολυλᾶ, καὶ τελειώνω λυπητερὰ μὲ τὸ ψιθύρισμα τους :

Κι ὅταν θαρρῶ πῶς τὴ χρυσὴ πατῶ βαθμίδα
ὅπου ἀντηχεῖ ψηλάθε ὀπέραντη ἁρμονία,
θαμπὴ στιγμὴ τὴν ἴλαρή μοῦ παίρνει ἐλπίδα
μὲ οὐράνιο λάλημα νὰ εἰπῶ τραγούδια θεῖα.

Ἀθήνα, 21 τοῦ Νοέβρη 1906.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

(1) Κοίτα στὸ περιοδικὸ «Κριτικὴ» (Ἔτ. Β') κάποιο ἄρθρο μου «Τὰ μεγάλα ποιήματα», ποῦ χρειάζεται νὰ συμπληρωθῇ σὲ πολλὰ γιὰ νὰ εἶναι πιο σωστὸ μὲ τὸ θέμα του

Η ΔΙΑΜΑΝΤΟΥΛΑ

Ἄχ μάνα μου, στὸ μύλο γιατί μ' ἔστειλες
Κι ὁ μυλωνᾶς σφιχτὰ, πυκνὰ, μ' ἀγκάλιαζε,
Τεῖμοῦν μικρὴ παιδούλα κι ἀδασκάλεφτη;
Στὴ μέση μου τρεῖς γῦρες τὸ ζωνάρι μου
Τὸ κόκκινο μοιρόχται μὲ τὶς φοῦντες του,
Τώρα, δυὸ γῦρες, μάνα, καὶ δὲ σώνει μου.

ΒΑΡΛΕΝΤΗΣ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΤΟΥ ΙΔΑ : «Μαρτύρων καὶ Ἡρώων αἷμα.. .» Δρ. 2.

ΤΗΣ κ. ΕΙΡΗΝΗΣ ΔΕΝΤΡΙΝΟΥ : «Ἀπὸ τὸν κόσμο τοῦ σαλονιοῦ καὶ οἱ δυὸ θάνατοι» Δρ. 3.

Πουλιοῦνται στὰ γραφεῖα τοῦ «Νουμᾶ».

ζότανε νὰ βοηθήσῃ τὴν Κατινούλα στὸ μακρυνάρι ὡς ἐκεῖ, ἐπειδὴ καὶ τὴν πείραζε νὰ προσμένῃ. Μιὰ φορὰ προσμένανε εἴκοσι λεφτὰ τῆς ὥρας· τὴν πήγαινε ὁ Ἀντρέας στὸ χώρισμά τους καὶ τὴν ξαναφέρνε πάλε. Καὶ γιατί ; Γιατὶ κάποιος ταξιδιώτης ἀπὸ τὴ δέφτερη τάξη — τὰ βαγουνια συγκοινωνοῦσανε ἀπὸ ἕνα στενὸ — τὄβριξε βαχάτι, μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ τοῦ ἦρθε πολὺ κόμμοδο νὰ συγυριστῇ, νὰ χτενιστῇ, νἀλλαξῃ καὶ ροῦχα, γιὰ νὰ φτάσῃ φρέσκος στὸ Μπ.., χωρὶς νὰ τρέχῃ δῶθε κεῖθε, παρὰ νὰ φάῃ μὲ τὸ χέρι του ἀμέσως. Οἰκονομία — κι ἀκαταστασία. Καὶ τούτη ἀδιόρθωτη.

Δίκιο εἶχε καὶ τόντις ὁ κ. Σεβιλάς. Γιατρὸς καὶ ψυχολόγος. Δὲν τὴν ἔβλαψε τίποτα. Στὸ Πλ.... μάλιστα, κατώρθωσε νὰ κοιμηθῇ, ξαπλωμένη ἀπάνω στὰ στρωσίδια τοῦ παγκου τῆς πρώτης θέσης. Τοὺς χρησίμεψε λοιπὸν ἡ πολυτέλεια. Προτοῦ μποῦνε στὸ σταθμὸ τοῦ Μπ...., ὅταν το τραῖνο σταθηκε ἔξω, τρόμαξε ὁ Ἀντρέας, ἀκούοντας ἄξαφνα τὴν Κατινούλα, ποῦ κοίταζε ἀπὸ τὸ παράθυρο καὶ σημαδεβε μὲ τὸ δαχτυλό της ἕνα μέρος τοῦ προάστειου, νὰ τοῦ λέῃ·

—« Ἀφτὸ ἐδῶ θἄναι τὸ νεκροθαφεῖο τῆς Πόλης».

Θαῤῥεψε πῶς ὁ νοῦς της ἐκεῖ πήγαινε ἀπὸ κάποιο προαίσθημα λυπητερό. Δίκιο. Ἡ ἀλλαγὴ διασκέδαζε τὴν ἀῤῥωστη· ἀπὸ διασκέδαση παρατήρησε ὡς καὶ νεκροθαφεῖο. Ἡ Κατινούλα, μόνο ποῦ ταξίδεβε, σίγουρη πῶς θὰ γειάνῃ. Καὶ τώρα καμάρωνε τὰ καινούρια της τὰ μεγαλεῖα, τὸ κρεβάτι, τὸ κομμό, τὴν τζιμινέα. Τὴν περιποιόντανε τρεῖς νοσοκόμες, ἡ Μαρία ποῦ τοὺς ὡδήγησε, ἡ Βιχτώρια ποῦ τὴ διαλέξανε γιὰ νἄχῃ τὴν ἔννοια της, ἡ Λουδοβίκα ποῦ ἔμοιαζε ἡ γεροντότεση, ντυμένες κ' οἱ τρεῖς τὸ ἴδιο. Εἴτανε κ' οἱ τρεῖς τους καλόγριες ἢ ὅπως τὶς νοματίζουνε στὴ Γαλλία ἐλεοαδερφές, μὰ εἴτανε μονοχὲς ἀπολαικευμένες μὲ τὸ νόμο ποῦ τότες ἀπολαΐκεψε μερικὰ θρησκευτικὰ γυναικήσια κι ἀντρήσια καταστήματα. Εἴχανε πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπολαΐκεψη κλινικὴ δική τους καὶ ξακολουθοῦσανε τώρα λαϊκεμένες. Ὁ Ἀντρέας τὶς σύστησε θερμὰ τὴν Κατινούλα, τὴν ἀποχαιρέτησε τὴν ἴδια μ' ἕνα λόγο γλυκό, καὶ κατέβηκε. Ἡ ὥρα δέκα. Δηλαδὴ ἑφτὰ μισυ ὧρες βάσταξε τὸ ταξίδι ποῦ ἔμελλε νὰ βαστάξῃ τρεῖς. Τὸν πρόσμενε κατω τἀμάξι. Ἔφαγε στὸ ξενοδοχεῖο λίγο φαγί, χωρὶς ὄρεξη, στὶς δεκάμισυ, ἔστειλε τῆς Ἄννας τελέγραφο ἑκατὸ λέξες μὲ τὰ καθέκαστα, κι ἀνέβηκε στὴν κάμερή του βιαστικά. Δὲν πλάγιασε. Ἄνοιξε τὴ βαλίτσα του, ξεδίπλωσε τὰ θυμητά του τῆς Ὄλιας ἕνα ἕνα, τἔβαλε ἀραδιαστὰ σ' ἕνα σερτάρι τοῦ γραφείου, καὶ πῆρε τὸ παλιὸ σημειωματάκι τῆς χρονιᾶς ὅπου τὴν εἶδε στὴ Βενετια. Εἶχε μεσα σημειωμένα ὅσα ἔκανε μέρα τὴ μέρα, κι ἄυα ἐρχόντανε οἱ τέσσερεις τοῦ Σταβροῦ, ξαναδιάβαζε καθε βράδι τὰ σημειωτὰ τῆς ἀντίστοιχης μερομηνίας. Ἔτσι ἀνάσταινε τὰ περασμένα καὶ ζοῦσε πάντα μαζί της. Ἀπόψε εἶχε τὴν ἀνάγκη της. Ἀχ ! νὰ τὴ γλυτώνε τότες, ὅπως ἤθελε τώρα νὰ γλυτώσῃ τὴν Κατινούλα ! Ὕστερις ἀπὸ τέτοιο ταξίδι, ὄμορφο ταξίδι γιὰ ἀῤῥώστους, ἄβριο τὸ πρωί, δεφτέρα, εἴτανε νὰ γίνῃ τὸ χειρούργημα. Θἀντέξῃ ; Ἀναθυμήθηκε, ἀνακαλέστηκε τὴν ἀγάπη της, καὶ ψιθύριζε ἀκόμη τὄνομά της, ψιθύριζε ἀκόμη το χορὸ *Ἔρως ἀνίκατε μάχαν*, ὅταν ἔκλεισε τὰ μάτια του νὰ χαρῇ καὶ λίγο ὕπνο.

(ἀκολουθεῖ)

'Ο ΝΟΥΜΑΣ,,

ΒΓΑΙΝΕΙ ΚΑΘΕ ΚΥΡΙΑΚΗ

ΣΥΝΤΡΟΜΗ

Γιὰ τὴν Ἑλλάδα Δρ. 10. — Γιὰ τὸ Ἐξωτερικὸ φρ. χρ. 10.

20 λεφτὰ τὸ φύλλο λεφτὰ 20

ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ : Στὰ κιόσκια τῆς Πλατειας Συντάγματος, Ὁμονοίας, Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν, Σταθμοῦ Τροχιόδρομου, (Ὀφθαλμιστρεῖο), Βουλῆς, Σταθμοῦ ὑπόγειου Σιδηρόδρομου ; Ὁμονοια, στο καπνοπωλεῖο Μανωλακάκη (Ἀκτεία Στουρνάρα), Ἐξάρχεια, στα βιβλιοπωλεῖα « Ἑστίας » (Κολάρου καὶ Σακέτου [ὁδος Σταδίου, ἀντικρὺ στὴ Βουλή]. Στὸ Βόλο, βιβλιοπωλεῖο Χριστόπουλου.

Ἡ συντρομὴ πληρώνεται μπρστα κ εἶναι ἑνὸς χρόνου πάντα

ΠΑΡΑΓΡΑΦΑΚΙΑ

Μιστριωτισμοί — Ποιός φταίει ; — « Ὁ θεμέλιος λίθος..... » τοῦ κ. Κυριακούλη — Οἱ προστάτες τοῦ κλέφτη — Ψυχάρης καὶ Σολωμός — Ἡ ἀπόδειξη τοῦ κ. βουλευτῆ.

ΜΙΛΗΣΕ κι ὁ μπαρμπα-Μιστριώτης γιὰ τὰ διδαχτικὰ βιβλία καὶ γιὰ τὴ γλώσσα τους καὶ μὰς εἶπε τόσα σοφὰ πράματα στὸ « Ἐμπρὸς » τῆς Τετράδης. Μίλησε σὰ Μιστριώτης πάντα, γιὰ « διακκύβευσιν πολυτιμωτάτης θέσεως ἡμετέρου Ἔθνους », γιὰ « μακαρίτης Δημητράννης κ' ἐθνικὴ γλώσσα », γιὰ « ἑνότητα », γιὰ « λεβέντες », γιὰ « γλώσση καθαρῆ » καὶ γιὰ ὅ,τι θέλετε

Ὁλ' αὐτὰ συνηθισμένοι Μιστριωτισμοί. καὶ ξεθυμασμένοι, ποῦ δὲν τοὺς ἀκοῦμε πρώτη φορὰ καὶ γι' αὐτὸ καὶ δὲν ξαφνιαζόμαστε. Καθὼς δὲν ξαφνιαζόμαστε καὶ μὲ τὸ κύριο ἄρθρο τοῦ « Ἐμπρὸς » πού, χοροπηδώντας γύρω στοὺς Μιστριωτισμοὺς αὐτοὺς, φτάνει στὸ σοφὸ συμπέρασμα πὼς ἡ Ἑλλὰς ἥτις ἀνεγεννήθη καὶ ὑφίσταται δικαιώματι ἀναμνήσεως, δὲν ἔχει οὐδένα λόγον ὑπάρξεως, εὐθὺς ὡς θραύσῃ καὶ τὸν τελευταῖον αὐτῆς δεσμὸν μετὰ τοῦ ἀρχαίου κόσμου ».

Δηλαδὴ, ἡ Εὐρώπη μᾶς ἀνέχεται ὡς Ἔθνος μόνο καὶ μόνο γιατὶ γράφουμε τὴν καθαρεύουσα.

Οὔτε νὰ γελάσει δὲν μπορεῖ κανεὶς μὲ τὰ τέτια. Μόνο νὰ κλαίει, ἢ δὲ λυπᾶται νὰ ξοδιάσει ἄδικα τῶν ἀδίκων τὰ δάκρια του.

*

ΕΦΤΑΙΓΕ τὸ αὐτοκίνητο τοῦ πρίγκηπα Ἀντρέα ἢ τ αὐτοκίνητο τοῦ Σιμόπουλου (γιοῦ), καὶ ποιὸ αὐτοκίνητο ἔκοψε τὴ φτωχὴ γυναίκα στὴ λεωφόρο Συγγροῦ ; Ἔφταιγε ἡ Ἀστυνομία ποὺ δὲ φρόντισε νὰ κανονίσει μὲ πόση γληγοράδα νὰ τρέχουν ταὐτοκινητα ; Ἔφταιγε ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν ; Ποιὸς ἔφταιγε ;

Ὁλ' αὐτὰ ξεταζουνται μέρες καὶ μέρες τώρα ἀπὸ τὶς ἡμερίδες, γράφουνται ἄρθρα, χρονογραφήματα, ποιήματα, πάνου σ' αὐτά, ἀκούγονται ἀντιδυναστικὲς κραυγὲς καὶ σοσιαλιστικὲς διαμαρτυρίες — καὶ στὸ τέλος βρίσκεται πὼς ὅλοι κάτι φταίγανε, ποιὸς λίγο ποιὸς πολύ.

Κανένας ὅμως δὲν τὸ συλλογίστηκε πὼς μπορεῖ νἄφταιγε λίγο κ' ἡ δυστυχισμένη ἡ γυναίκα ποὺ βιάστηκε νὰ προσπεράσει ἀπὸ τὄνα πεζοδρομι στ' ἄλλο τὴ στιγμὴ ποὺ δυὸ αὐτοκίνητα ἐρχόντουσαν καταπάνου της μὲ δαιμονισμένη γληγοράδα.

Ὅτα βάλεις τὸ κεφάλι σας κάτου ἀπὸ τὴν καρμανιόλα κι ὅταν πέφτεις σ' ἀναμενη φωτιά, κανεὶς ἄλλος ἀπὸ τὸν ἑαυτό σου δὲν μπορεῖ νὰ σοῦ φταίει.

*

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ἄρθρο ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ « Ἄστυ » τῆς περασμένης Κυριακῆς, μὲ πολλὰ χτυπητὰ ψυχιά, τὸ ἄρθρο ποὔχε τίτλο « Ὁ θεμέλιος λίθος τῆς Ἐθνικῆς ἡμῶν ἑνότητος », τὸ ἄρθρο τὸ ἀνέντο καὶ γελοῖο καὶ δημοκοπικὸ, ποὺ ἀδύνατο νὰν τὄχε γραμμένο ὁ φιλελεύτερος Βουτσινᾶς, ἢ ὁ δημοτικιστὴς Παπαντωνίου, ἀλλὰ κάποιος ἀπὸ κείνους ποὺ θρέφουνται καὶ παχαίνουνε στα μαγεριὰ τοῦ κ. Κυριακούλη Μαυρομιχάλη, — τὸ ἄρθρο αὐτὸ δὲν ἔπρεπε νὰ λερώσει τὸ « Ἄστυ ».